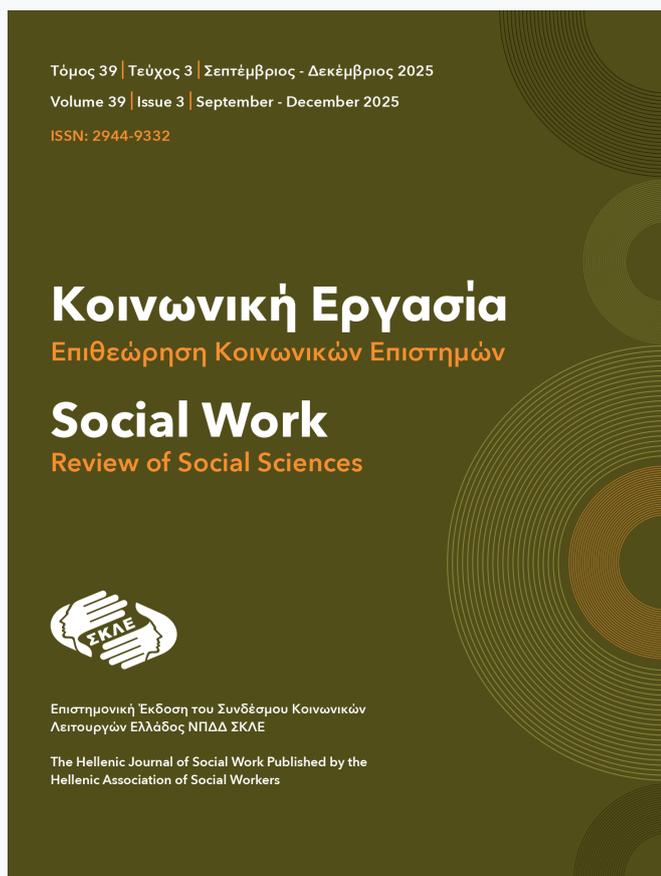

Κοινωνική Εργασία. Επιθεώρηση Κοινωνικών Επιστημών

Τόμ. 39, Αρ. 3 (2025)

3/2025

Αναπλαισιώνοντας την Ψυχολογία του Μισαναπηρισμού

Θεολόγος Χατζηπέμου

doi: [10.12681/socialwork-rss.43909](https://doi.org/10.12681/socialwork-rss.43909)

Copyright © 2025

Άδεια χρήσης [##plugins.generic.pdfFrontPageGenerator.front.license.cc-by-nc-sa4##](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Χατζηπέμου Θ. (2025). Αναπλαισιώνοντας την Ψυχολογία του Μισαναπηρισμού. *Κοινωνική Εργασία. Επιθεώρηση Κοινωνικών Επιστημών*, 39(3), 52–54. <https://doi.org/10.12681/socialwork-rss.43909>

«Αναπλασιώνοντας την Ψυχολογία του Μισαναπηρισμού» του Brian Watermeyer

(2012/2023. Εκδόσεις Routledge/

Γράφημα, επιστημονική επιμέλεια των

A. Μπίμπου και Φ. Κουγιουμουτζάκη)

Μια κριτική ψυχαναλυτική συνεισφορά στην πολιτική της αναπηρίας

Γράφει ο Θεολόγος Χατζηπέμου, Επίκουρος Καθηγητής Σχολικής Κοινωνικής Εργασίας στο Τμήμα Κοινωνική Εργασία του Πα.Δ.Α.

Η αναπηρία ως ψυχική και πολιτική αντίσταση στον λόγο του μισαναπηρισμού

Το βιβλίο του Brian Watermeyer «Αναπλασιώνοντας την Ψυχολογία του Μισαναπηρισμού», όπως παρουσιάζεται στην ελληνική του έκδοση, αποτελεί μία από τις πιο ριζοσπαστικές απόπειρες αποδόμησης της κυρίαρχης παραδοσιακής ματιάς πάνω στην αναπηρία. Ο συγγραφέας, ακτιβιστής με προσωπική εμπειρία αναπηρίας, ψυχολόγος και ερευνητής με καταγωγή από τη Νότια Αφρική, προσεγγίζει την αναπηρία όχι ως ιατρική ή παθολογική κατάσταση, αλλά ως **πολιτικό, πολιτισμικό, ψυχικό και κοινωνικό γεγονός**. Στόχος του δεν είναι να ενσωματώσει την αναπηρία στο υπάρχον κανονιστικό σύστημα, αλλά να το αποδομήσει εκ θεμελίων.

Η έννοια του «μισαναπηρισμού» (disablism), που διατρέχει ολόκληρο το έργο, ορίζεται όχι μόνο ως προκατάληψη ή διάκριση, αλλά ως ένας βαθιά εγγεγραμμένος, **συστημικός μηχανισμός αορατοποίησης** της ανάπηρης εμπειρίας. Πρόκειται για αλληλοπλοκή θεσμικών, πολιτισμικών και ψυχικών δομών που συγκροτούν την αναπηρία ως «ετερότητα», ως κάτι ανεπιθύμητο, τρομακτικό ή ανεξέλεγκτο. Ο Watermeyer επιχειρεί να απογυμνώσει την παραδοσιακή ψυχολογική προσέγγιση από την επίφαση ουδετερότητας, υποστηρίζοντας πως μια αντίστοιχη επεξεργασία, συχνά, καταλήγει να λειτουργεί ως εργαλείο αναπαραγωγής των κανονιστικών προτύπων.

Αντλώντας από τη βιβλιογραφία και την πρακτική του κοινωνικού μοντέλου, καθώς και την προσωπική του εμπειρία ως ανάπηρο άτομο που ζει και εργάζεται σε μια μετααποικιοκρατική κοινωνία, ο συγγραφέας συνδέει το τραύμα της αναπηρίας με το συλλογικό τραύμα του ρατσισμού, της φτώχειας και της πολιτικής βίας. Το ανάπηρο σώμα, με βάση τη συστηματική του ανάλυση, δεν αφορά ή δεν ανάγεται σε μια βιολογική πραγματικότητα· είναι **χώρος προβολής των φόβων της κοινωνίας, πεδίο επίθεσης και ταυτόχρονα αντίστασης**. Η συμβολή του Watermeyer έγκειται στο γεγονός ότι δίνει φωνή σε αυτή την εμπειρία, μετατρέποντας τη σιωπή σε λόγο, το προσωπικό σε πολιτικό.

Η προσέγγιση αυτή, σε αντίθεση με τις παραδοσιακές ψυχολογικές θεωρίες που παθολογικοποιούν τη διαφορά, υποστηρίζει την ανάγκη για **μια νέα μορφή κριτικής ψυχολογίας**. Αναζητά μια ψυχολογία που δεν αρνείται ή δεν υποβαθμίζει τον ψυχικό πόνο, αλλά τον εντάσσει στο ευρύτερο πλέγμα των πολιτικών για την αναπηρία, των κοινωνικών σχέσεων και των σχεσιακών πρακτικών, όπως αυτές διαμορφώνονται, απέχοντας από ερμηνείες των αναπήρων ως «ασθενών». Αξιοποιεί και μεταδομικές προσεγγίσεις, όπως είναι η δυναμική της επιτελεστικότητας, ώστε να διερευνήσει το πώς η έννοια της αναπηρίας συγκροτείται ενεργά μέσα από τους λόγους, τις πρακτικές και τις καθημερινές σχέσεις εξουσίας.

Η Κριτική Ψυχανάλυση και η Πολιτική της Υποκειμενικότητας

Η προσέγγιση του Watermeyer εδράζεται σε ένα **πολυεπίπεδο ψυχαναλυτικό πλαίσιο**, επηρεασμένο τόσο από τη φροϋδική όσο και από τη λακανική θεωρία, τις οποίες επεκτείνει μέσω της φεμινιστικής και μετααποικιακής κριτικής. Ο συγγραφέας - και πάντα, υιοθετώντας μια μαρξιστική προσέγγιση, επιδιώκει να εμπλουτίσει το πολιτικό πρόταγμα του κοινωνικού μοντέλου της αναπηρίας - αναδεικνύει πως η απόρριψη της αναπηρίας δεν είναι μόνο κοινωνικό, αλλά και **βαθιά ψυχικό αντανεκλαστικό**. Η αναπηρία – και κατ' επέκταση το ανάπηρο σώμα – τείνει να απωθείται από το συνειδητό, με τον ίδιο τρόπο που όλοι/-ες μας απωθούμε τις πανανθρώπινες συνθήκες αδυναμίας, εξάρτησης ή απώλειας.

Σύμφωνα με τον Watermeyer, η ψυχολογία έχει συμβάλει - συχνά άθελά της - στην παγίωση ενός φαντασιακού, όπου το ανάπηρο υποκείμενο θεωρείται ελλιπές, ανίκανο ή ανώριμο. Με όρους ψυχανάλυσης, η «κανονικότητα» εγκαθίσταται ως **φαντασιακή άμυνα απέναντι στο τραύμα της διαφοράς**, και ο αποκλεισμός των ανάπηρων σωμάτων ενισχύει την ψευδαίσθηση της αυτάρκειας ενός «κανονικοποιητικού» εαυτού.

Το βιβλίο ασκεί κριτική στα κυρίαρχα θεραπευτικά μοντέλα, στον τρόπο με τον οποίο **η ψυχοθεραπεία συχνά λειτουργεί κανονιστικά**, ενισχύοντας πρότυπα προσαρμογής που προϋποθέτουν την εγκατάλειψη της ανάπηρης ταυτότητας. Ο Watermeyer αντιπροτείνει μια ψυχοθεραπεία ριζικά διαφορετική, βασισμένη στην **ενσώματη κατανόηση, την αποδοχή της έλλειψης και την αμοιβαιότητα**. Η έννοια της «ενσυναισθητικής φροντίδας» επανανοηματοδοτείται: δεν αφορά απλώς τη συμπόνια, αλλά τη βαθιά αναγνώριση της ετερότητας του άλλου που δεν επιδιώκει με βιάση την εξομοίωση ή την αποκατάσταση.

Μία από τις πιο καινοτόμες πτυχές του έργου είναι η ανάλυση της θεραπευτικής σχέσης ως **σχέσης εξουσίας και σημασιοδότησης**. Δεν πρόκειται απλώς για διάλογο ανάμεσα σε έναν ειδικό και έναν ασθενή, αλλά για ένα συμβολικό πεδίο όπου συγκρούονται επιθυμίες, φαντασιώσεις και κοινωνικές αναπαραστάσεις.

Το ανάπηρο υποκείμενο παρουσιάζεται όχι ως «αντικείμενο παρέμβασης», αλλά ως **φορέας γνώσης, εμπειρίας και ιστορικής μνήμης**. Ο Watermeyer δεν ζητά ούτε λύτωση ούτε εξιδανίκευση. Ζητά την

αναγνώριση μιας υπαρξιακής και πολιτικής κατάστασης στο πλαίσιο της οποίας αξίζει να γίνει αντικείμενο σκέψης, διαλόγου και αντίστασης.

Πέρα από τα Μοντέλα: Διαθεματική Ανάγνωση και Πολιτική Δράση

Το κοινωνικό μοντέλο της αναπηρίας - που αναπτύχθηκε από το αναπηρικό κίνημα στο Ηνωμένο Βασίλειο τις δεκαετίες του 1970 και του 1980 - επέφερε μια απαραίτητη μετατόπιση: από την ιατρική ατομική προσέγγιση στη θεώρηση της αναπηρίας ως προϊόντος κοινωνικών φραγμών. Ωστόσο, όπως επισημαίνει ο Watermeyer, το μοντέλο αυτό, παρά την προοδευτική του πρόθεση, **αποκλείει συχνά την ψυχική διάσταση** της εμπειρίας, αφήνοντας αδιερεύνητο το εσωτερικευμένο τραύμα, την επιθυμία, αλλά και τον εσωτερικό αγώνα αποδοχής.

Η εμμονή με τις εξωτερικές μορφές αποκλεισμού μπορεί να οδηγήσει σε μια **πραγματολογική προσέγγιση**, όπου το υποκείμενο παρουσιάζεται παθητικά, ως προϊόν καταπίεσης, χωρίς ευθύνη ή συνδιαμόρφωση της ταυτότητάς του. Ο Watermeyer τονίζει πως ακόμη και η «κανονικότητα» **δεν επιβάλλεται μόνο εξωτερικά**, αλλά και εσωτερικεύεται μέσω ψυχικών μηχανισμών. Ο μισαναπηρισμός δεν είναι μόνο κοινωνικός, είναι και **ενδοψυχικός**: ζει στο βλέμμα που στρέφουμε στον εαυτό μας.

Η συμβολή του Watermeyer έγκειται στην ανάπτυξη ενός συγκερασμένου θεωρητικού μοντέλου, το οποίο «παντρεύει» την κριτική θεωρία με τη βιωματική αφήγηση, ενσωματώνει την κριτική προσέγγιση με τη διαθεματική ανάλυση και συνδέει την έννοια του τραύματος με την πολιτική. Οι αναφορές του για την ανάδειξη της εμπειρίας της αναπηρίας στη Νότια Αφρική σε ένα ιστορικό και αποικιακό πλαίσιο, καταδεικνύουν τις αλληλοδράσεις της καταπίεσης με την ταξική, έμφυλη και φυλετική αδικία. Η αναπηρία - σε αυτό το πλαίσιο - παύει να είναι «ιδιαιτέρη περίπτωση» και καθίσταται σημείο σύνδεσης ανάμεσα σε διαφορετικές μορφές βίας και αποκλεισμού.

Η ελληνική μετάφραση του βιβλίου εγκαινιάζει νέους επιστημονικούς και κοινωνικούς διαλόγους, προσφέροντας τη δυνατότητα αναστοχασμού και επαναξιολόγησης της εγχώριας ψυχολογικής και θεσμικής προσέγγισης της αναπηρίας. Οι επιμελήτριες Μπίμπου και Κουγιουμουτζάκη φροντίζουν ώστε το έργο να διατηρεί τη θεωρητική του πολυπλοκότητα και ταυτόχρονα να παραμένει προσβάσιμο και επίκαιρο για τον ελληνικό ακαδημαϊκό και θεραπευτικό χώρο.

Τελικά, το βιβλίο του Watermeyer συνιστά ένα **κάλεσμα προς επαναπροσδιορισμό**: τόσο της ψυχολογίας ως επιστημονικού πεδίου όσο και της ίδιας της κοινωνικοπολιτικής θέσης της αναπηρίας. Υπενθυμίζει ότι η πολιτική αλλαγή δεν είναι εφικτή χωρίς ψυχική επεξεργασία και πως καμία απελευθερωτική διαδικασία δεν μπορεί να θεωρηθεί ολοκληρωμένη, αν αγνοεί το σώμα, το τραύμα και το συναίσθημα.